
Zaměstnanost v zemědělství v Česku: role rodinných farem a geografických podmínek

TOMÁŠ ZAVADIL, VÍT JANČÁK

Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, Česko (Charles University, Faculty of Science, Department of Social Geography and Regional Development, Prague, Czechia); e-mail: tomas.zavadil@natur.cuni.cz, jancak@natur.cuni.cz

ABSTRACT **Agricultural employment in Czechia: The role of family farms and geographical conditions** – In developed countries, agriculture employs a very small percentage of the population. Most agricultural jobs are located in rural areas. This article's goal is to examine agriculture's role as an employer in rural areas in Czechia with a focus on the differences between family and non-family farms. Mainly qualitative data were used. The analysis is based on 42 semi-structured interviews with farmers from three model areas. The results of the research showed that agriculture has a minor role in creating a large number of jobs in rural areas. Nevertheless, for rural areas in Czechia, agriculture is important for providing non-financial benefits for the inhabitants, for example, by creating jobs close to the place of living or providing less stressful jobs in an outdoor environment. Also, according to the results, family farms, when compared to non-family farms, rarely create jobs for employees outside the farming family.

KEY WORDS agriculture – employment – semi-structured interviews – family farms – Czechia

ZAVADIL, T., JANČÁK, V. (2024): Zaměstnanost v zemědělství v Česku: role rodinných farem a geografických podmínek. *Geografie*, 129, 2, 299–322.

<https://doi.org/10.37040/geografie.2024.015>

Do redakce došlo v červnu 2023, přijato do tisku v září 2024.

© Česká geografická společnost, z. s., 2024

1. Úvod

Zaměstnanost v zemědělství je klíčovým indikátorem, který dokumentuje diferenciaci stavu a vývoje zemědělského sektoru v jednotlivých částech světa. Odráží úroveň produktivity zemědělství, technologický pokrok i úroveň celé ekonomiky jednotlivých států. Zaměstnanost v zemědělství vyspělých zemí představuje jen malý podíl celkové zaměstnanosti, přičemž většina pracovních míst v tomto sektoru se nachází ve venkovských oblastech.

Na rozdíl od většiny ostatních států EU je mezi zemědělskými podniky v Česku výrazně menší zastoupení rodinných farem (Davidova, Thomson 2014). Proti jiným evropským státům tak v Česku mají na utváření zaměstnanosti v zemědělství výrazně vyšší vliv farmy nerodinné. Nicméně i role rodinných farem je pro zemědělskou zaměstnanost v Česku důležitá. Na farmách zaměstnávajících výhradně členy rodiny pracovalo v Česku v roce 2020 přes 25 % zaměstnaných v zemědělství (Eurostat 2023a). V EU i v Česku mohou některé rodinné farmy využívat pracovníky mimo svou rodinu, tj. externí pracovní sílu (Klikocka, Zakrzewska, Chojnacki 2021). Struktura zaměstnanosti v zemědělství se liší i podle regionů, kde zemědělci hospodaří (Hostiou a kol. 2020).

Vytvoření externího pracovního místa je pro zemědělce poměrně nákladné (Maucorps a kol. 2019). V současnosti však zároveň velká část zemědělských subjektů v Evropě diverzifikuje svou činnost, kromě zemědělství se tak věnuje i jiným výdělečným činnostem (Lanker a kol. 2018). Jedním z projevů diverzifikace je vytváření pracovních míst v činnostech, které přímo nesouvisí se zemědělstvím.

Podobně jako v celé Evropě i v Česku došlo od druhé poloviny 20. století k výraznému poklesu počtu osob pracujících v zemědělství. Tento pokles byl spojený s nárůstem intenzity využívání strojů, které nahrazují práci lidí v zemědělství (Maucorps a kol. 2019). V Česku se počet ekonomicky aktivních obyvatel zaměstnaných v zemědělství výrazně snížil po roce 1990, a to zejména v souvislosti se zrušením tzv. přidružené výroby, ukončením nerentabilních činností spolu s přechodem z centrálně plánované ekonomiky na tržní ekonomiku (Bičík, Jančák 2005). Po vstupu Česka do EU dochází u nás k postupnému poklesu či stagnaci počtu pracujících v zemědělství (Sálusová 2018). Zaměstnanost v zemědělství je primárně spojena s venkovskými oblastmi (Condei a kol. 2015). V Evropě tak stále zůstávají některé venkovské oblasti, kde zemědělství zaměstnává výrazný podíl ekonomicky aktivních (Mítrica a kol. 2020). V Česku a celé Evropě je zemědělství oborem, kde jsou oproti jiným ekonomickým sektorům výrazně nižší mzdy (Drahokoupil, Piasna 2018). To výrazně snižuje motivaci především mladých lidí v zemědělství pracovat. V Česku, stejně jako na Slovensku, v Estonsku a Francii, tvoří členové rodinných farem menšinu pracovní síly v zemědělství (Eurostat 2023b). To souvisí s tzv. „duální strukturou“ českého zemědělství, pro kterou je na jedné straně typický velký počet menších rodinných farem, a na straně druhé

koncentrace výrazné části obhospodařované půdy do malého počtu výměrou velkých zemědělských podniků (Špička a kol. 2020).

Článek se zaměřuje na analýzu role zemědělství jako zaměstnavatele na českém venkově, soustředí se na rozdíly mezi rodinnými a nerodinnými farmami. Jeho hlavním cílem je zjistit, jak se u rodinných a nerodinných farem liší přístup k zaměstnávání externí pracovní síly, a to s důrazem na vliv geografické oblasti, kde daný zemědělec hospodaří. Byly formulovány následující výzkumné otázky:

1. Jaké jsou obecně přístupy českých farem k využívání pracovní síly?
2. Odlišují se tyto přístupy v závislosti na tom, zda se jedná o rodinnou či nerodinnou farmu?
3. Jaký vliv na to mají geografické podmínky v místě hospodaření?

Článek se opírá především o kvalitativní metody polostrukturovaných rozhovorů, které byly provedeny s dvačtyřiceti zemědělci, hospodařícími na území tří okresů. Vždy polovina respondentů z každého okresu byla z rodinných farem a polovina z nerodinných farem. V článku jsou nejprve představeny použité koncepty (tj. koncept rozvoje venkova a multifunkčního zemědělství), následně jsou prezentovány základní údaje o vývoji a regionálních rozdílech v zemědělské zaměstnanosti v Česku. Poté jsou blíže představeny použité metody včetně definice rodinných farem, následně jsou prezentovány vlastní výsledky výzkumu se zaměřením na pohled zemědělců na využívání zaměstnanců, jejich požadavků na zaměstnance a jejich motivaci, přičemž byl sledován i vliv geografické polohy na tyto faktory. V závěrečných částech článku jsou nejprve zjištěni z tohoto výzkumu porovnávána s výsledky jiných výzkumů, a nakonec je provedeno celkové shrnutí.

2. Konceptuální zarámování: rozvoj venkova a multifunkční zemědělství

Venkovské oblasti v Evropě jsou oproti oblastem v blízkosti metropolitních center velmi často méně rozvinuté. Proto často ze strany představitelů veřejné správy dochází k cílené snaze stimulovat rozvoj daných oblastí (Dax, Fisher 2018).

Základní členění přístupů k rozvoji venkova je na exogenní, endogenní a neo-endogenní (Gkartziou, Scott 2014). Zatímco exogenní rozvoj venkova je založen na intervencích s původem v městských centrech (Huttunen 2019), u endogenního rozvoje venkova jsou pro zlepšování socioekonomické situace určité venkovské oblasti podstatné zdroje a aktéři přímo z dané venkovské oblasti (Terluin 2003). Pro endogenní rozvoj venkova je tedy typická změna pomoci principu *bottom-up* (Huttunen 2019). Stejně tak u neo-endogenního rozvoje je podstatná role lokálních aktérů. Jednou z forem rozvoje venkova je vytváření pracovních

míst (Nielsen 2022). Zároveň aktéry rozvoje venkova velmi často bývají i lokální podnikatelé včetně zemědělců (Markantoni a kol. 2013). Zemědělská činnost je na rozdíl od průmyslu a služeb pevně spojená s venkovskými oblastmi. Zemědělci tedy mohou k rozvoji venkova přispívat tak, že vytváří pracovní místa přímo v oblasti bydliště obyvatel venkova.

Rozvoj venkova kromě přímé podpory ekonomických aktivit může být zaměřený na podporu zesílení a rozvoje mezilidských vztahů (Markantoni a kol. 2013). Potenciální zdroje s původem v mezilidských vztazích jsou sociálním kapitálem každé osoby (Pileček 2010), přičemž sociální kapitál lze měřit pro daná společenství a lze jej s jistou mírou generalizace použít jako indikátor rozvoje celých územních celků (Pileček, Jančák 2010). Ukazuje se, že především zemědělci z menších rodinných farem bývají těmi, kdo pozitivně přispívají k rozvoji sociálního kapitálu venkovských oblastí (Markantoni a kol. 2013). Zároveň podle Wolze a kol. (2010) je sociální kapitál důležitým faktorem pro zlepšování ekonomické situace zemědělců.

S aktivitami spojenými s rozvojem venkova souvisí koncept multifunkčního zemědělství (van der Ploeg, van der Roep 2003). Tento koncept je možné použít pro definování hodnoty produktů a hodnot, které zemědělství vytváří, ale nejsou přímo spojené s výrobou potravin a dalších zemědělských komodit (Randall 2007). Neproduktivních rolí zemědělství je celá řada včetně aktivit směřujících k zabránění rozvoji chudoby venkovských oblastí, či aktivit zacílených na celkové zlepšování ekonomické a sociální situace obyvatel daného venkovského území (Shucksmith, Ronningen 2011). Multifunkční zemědělství se projevuje mimo jiné i tím, že zemědělci prodávají finální produkty svým zákazníkům (Seuneke, Lans, Wiskerke 2013) nebo diverzifikují své ekonomické aktivity i mimo vlastní zemědělskou produkci (Lanker a kol. 2018).

Hlavními důvody zemědělců pro diverzifikaci jejich ekonomických aktivit je snaha stabilizovat příjmy, a tím rozprostrít podnikatelské riziko (Lange a kol. 2013). Výzkum Bojnece a Knifce (2021) mezi zemědělci v horských oblastech Slovinska potvrdil roli diverzifikace jako zdroje finančních prostředků, což pomáhá udržet zaměstnanost členů rodinných farem na jejich hospodářstvích. Naproti tomu podle práce Chaplin, Davodova, Gorton (2004) nepřináší diverzifikace činností farem ve střední Evropě výraznější zvyšování nabídky pracovních příležitostí na těchto farmách. Podobně podle Ozolníš, Veveris, Benga (2015) nepřináší cílená podpora diverzifikace farem v Lotyšsku pomocí fondů EU výraznější podporu zaměstnanosti ve venkovských oblastech.

Další strategií zemědělců pro udržení či zvýšení příjmů je prodej produktů přímo zákazníkům (Dellman, Hassler 2017). Zemědělci mohou své produkty prodávat buď zákazníkům přímo ze své farmy či rozvozem, případně prodejem finálních produktů skrze prostředníky, jako jsou lokální obchody a restaurace (Guptill a kol. 2018). V Česku je lokální prodej přímo z farem především záležitostí malých

rodinných farem (Syrůvková, Hrabák, Spilková 2014). Někdy může být zapojení zemědělců do přímého prodeje produktů spojené s vytvářením pracovních míst, a tudíž s udržením zaměstnanosti ve venkovských oblastech (Falguieres a kol. 2015). Níže v tomto článku dokládáme prostřednictvím výsledků polostrukturovaných rozhovorů, jak se k vytváření nových pracovních míst díky diverzifikaci a k prodeji vlastní produkce přímo zákazníkům staví zemědělci v Česku.

3. Metodika výzkumu

3.1. Definice rodinné farmy

Pro definici rodinné farmy jsme použili integraci definic několika autorů (Gasson, Errington 1993; FAO 2023 a Davidová, Thomson 2014). Na základě tohoto propojení definic pro zařazení mezi rodinné farmy tak v prezentovaném výzkumu musí zemědělské subjekty splňovat následující předpoklady: (1) rodina se musí věnovat zemědělské činnosti, (2) příslušníci dané rodiny musí bydlet přímo na farmě nebo v jejím blízkém okolí, (3) členové rodiny musí na dané farmě pracovat (nicméně není třeba, aby polovina práce v daném podniku byla vykonávána členy rodiny), (4) rodina na sebe bere rizika spojená s podnikáním. Tyto charakteristiky odpovídají nejčastěji ve vědecké literatuře uváděným charakteristikám rodinných farem (Garner, de la o Campos 2014).

Protože je v EU poměrně časté, že členové rodinných farem provozují mimo své zemědělské činnosti i další zaměstnání (Pavlis, Terkenli 2021), budou v tomto textu za rodinné farmy považovány i ty podniky, kde zemědělská činnost není jediným zdrojem příjmů dané rodiny. Rozdíly mezi definicí malého zemědělského podniku a rodinnou farmou uvádí například Garnera, de la o Campos (2014), nicméně autoři jako Hruška a kol. (2020), Agarwal, Dorin (2019) nebo de Roest, Ferrari, Knickel (2018) považují význam pojmu „malá farma“ za totožný s označením „rodinná farma“.

Rodinné farmy mají v Evropě obecně pozitivní roli v přírodním i sociálním prostředí (viz např. Slámová, Belčáková 2019; Sutherland a kol. 2017; Holzner 2008). Podle Tittonella a kol. (2020) hospodaří rodinné farmy oproti velkým zemědělským farmám více s důrazem na životní prostředí. Zároveň podle Slámové, Belčákové (2019) jsou rodinné farmy velmi důležité pro uchovávání tradičních zemědělských krajín. Sutherland a kol. (2017) uvádí, že rodinné farmy v Evropě přispívají k uchovávání zaměstnanosti na venkově a také dodávají na trh kvalitní potraviny.

3.2. Modelová území a použité metody výzkumu

Stěžejní metodou použitou v prezentovaném výzkumu byly polostrukturované rozhovory se zemědělci, provedené ve třech modelových územích (okresech). Ta byla vybrána podle následujících kritérií: (1) přírodní podmínky ve vztahu k zemědělství, (2) struktura uživatelů zemědělské půdy a (3) kritérium sociálního kapitálu. Pro definování přírodních podmínek byla použita tzv. průměrná cena zemědělských pozemků. Jedná se o hodnotu v Kč/m², která byla vyhláška č. 298/2014 Sb. ve znění k 1. 1. 2021 stanovena pro každé katastrální území v Česku se zemědělskou půdou. Průměrná cena zemědělských pozemků je určována fyzicko-geografickými, a také socioekonomickými charakteristikami daného katastrálního území (Janoušek 2018). Hodnota průměrné ceny zemědělských pozemků pro okresy Česka byla určena tak, že pro každý okres byl spočítán medián z hodnot průměrné ceny zemědělských pozemků z katastrálních území, které se v daném okrese nacházejí.

Jako kritérium struktury uživatelů zemědělské půdy byl určen podíl zemědělské půdy obhospodařované fyzickými osobami z celkové výměry zemědělské půdy v jednotlivých okresech. Formu právnických osob v Evropě většinou mají větší zemědělské podniky, které nefungují jako rodinné farmy (Eurostat 2023b). Proto ukazatel podíl zemědělské půdy obhospodařované fyzickými osobami indikuje význam rodinných farem v daném okrese. Pro získání těchto údajů byly použity data z LPIS ke dni 15. 7. 2021 (MZe 2021).

Třetím kritériem bylo kritérium sociálního kapitálu. Ten může určit, jaké jsou potenciální zdroje daného území s původem v intenzitě mezilidských interakcí. Zemědělci jsou důležitými aktéry v území. Pro kritérium sociálního kapitálu byl určen podíl trvale bydlících obyvatel, kteří byli členy Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska (dále jen „dobrovolných hasičů“) k 31. 12. 2020 (Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska 2023). Sdružování obyvatel ve spolcích posiluje sociální kapitál území (např. Jančák a kol. 2010). Dobrovolní hasiči jsou v Česku prostorově nejrozšířenějším spolkem (Kůsová 2013), proto byl jejich podíl na celkovém počtu obyvatel vybrán jako dané kritérium.

Okresy Česka byly následně seřazeny podle hodnot všech tří ukazatelů, a to od nejmenší po největší, a zároveň byly okresy rozděleny na tercily. Jako modelová území byly vybrány okresy tak, aby mezi modelovými územími byl zástupce každého ze tří tercilů u všech tří ukazatelů. Vybrány tak byly tyto okresy: Mělník (3. tercil podle struktury uživatelů zemědělské půdy, 3. tercil podle přírodních podmínek a 1. tercil podle sociálního kapitálu), Havlíčkův Brod (1. tercil podle struktury uživatelů zemědělské půdy, 2. tercil podle přírodních podmínek a 3. tercil podle sociálního kapitálu) a Český Krumlov (2. tercil podle struktury uživatelů zemědělské půdy, 1. tercil podle přírodních podmínek a 2. tercil podle sociálního kapitálu).

V každém ze tří modelových okresů bylo provedeno 14 výzkumných rozhovorů, přičemž vždy se jednalo o 7 zástupců rodinných farem a 7 zástupců nerodinných farem. Dohromady tak bylo provedeno 42 polostrukturovaných rozhovorů.

Rozhovory probíhaly od října 2021 do března 2022. Celkem bylo osloveno 73 zemědělců, a svolení k rozhovoru tak dalo 42,5 % oslovených zemědělců. Většina rozhovorů (81 %) byla provedena osobně, převážně na farmě či podniku daného respondenta, zbytek rozhovorů proběhl telefonicky či online. Rozhovory trvaly od dvaceti minut do jedné hodiny. Respondenti podepsali informovaný souhlas a za účast ve výzkumu nebyli nijak odměňováni. Rozhovory byly vedeny jako polostrukturované. Při použití této metody se rozhovory se všemi respondenty týkají stejných témat, avšak konkrétní podoba a pořadí otázek se u jednotlivých rozhovorů mohou lišit (Sedláková 2014). Rozhovory byly součástí širšího výzkumného projektu zaměřeného na rodinné a nerodinné farmy v Česku a měly několik částí, přičemž pro téma tohoto článku byly stěžejní části týkající se obecných informací o hospodaření daných respondentů a dále část o využívání externí pracovní síly

Po nahrání byly rozhovory přepsány a následně byly informace z rozhovorů převedeny do kódů pomocí metody obsahové analýzy, která slouží ke kvantifikaci textových údajů (Kronick 1997). Kódy jsou u analýzy rozhovorů pomocí obsahové analýzy definovány tak, aby bylo možné kategorizovat odpovědi respondentů týkající se konkrétních témat (Erlingsson, Brysiewicz 2017).

3.3. Struktura respondentů

Nerodinné farmy, zahrnuté do výzkumu, hospodařily na výrazně vyšší výměře než farmy rodinné (tab. 1). V Česku hospodařily k 15. 7. 2021 fyzické osoby (tj. většinou menší rodinné farmy; ČSÚ 2018) na mediánové výměře 10,8 ha (MZe 2021), což je oproti mediánové výměře rodinných farem zařazených do výzkumu výrazně méně (tab. 1). Výrazně větší mediánová výměra půdy obhospodařované rodinnými farmami zařazenými do výzkumu, oproti celkové mediánové výměře farem fyzických osob v Česku, je způsobená i tím, že téměř třetina fyzických osob v Česku k 15. 7. 2021 hospodařila na výměře menší než 5 hektarů.

Odlíšnost mediánové výměry farem podle jednotlivých okresů souvisí s rozdílnými přírodními podmínkami a s tím spojeným odlišným způsobem zemědělského hospodaření. V okrese Mělník s nižší nadmořskou výškou a lepšími přírodními podmínkami (ČSÚ 2022b) převažuje mezi respondenty zaměřenými na rostlinnou výrobu (pěstování obilovin, ovoce a zeleniny), na což není třeba příliš rozsáhlých ploch zemědělské půdy. Naproti tomu okres Český Krumlov je charakteristický vyšší nadmořskou výškou, chladnějším podnebím. Proto se zde respondenti více věnovali chovu krav bez tržní produkce mléka. Vysoká mediánová velikost nerodinných farem v okrese Havlíčkův Brod je způsobená tím, že všichni tito

Tab. 1 – Sumarizace informací o respondentech

Okres	Mediánová výměra (ha)		Mediánový počet kmenových zaměstnanců		Subjekty hospodařící v režimu ekologického zemědělství	
	Rodinné farmy	Nerodinné farmy	Rodinné farmy	Nerodinné farmy	Rodinné farmy	Nerodinné farmy
Mělník	41	827	0	40	2	0
Havlíčkův Brod	85	3 042	0	62	2	0
Český Krumlov	140	544	0	17	4	3
Celkem	85	1 120	0	40	8	3

Zdroj: vlastní výzkum

respondenti byli zástupci větších zemědělských společností primárně zaměřených na chov krav s tržní produkcí mléka. Rodinné farmy z okresu Havlíčkův Brod se (oproti rodinným farmám okrese Mělník) výrazně více věnovaly živočišné výrobě. I proto jejich mediánová velikost je proti rodinným farmám okrese Mělník vyšší.

Nejvyšší mediánový počet kmenových zaměstnanců využívaných respondenty byl v okrese Havlíčkův Brod, což je spojené s důležitou rolí zemědělství v ekonomice v daném okrese (ČSÚ 2022a). I v okrese Mělník zaměstnávali respondenti, především ze skupiny nerodinných farem, často desítky osob (tab. 1), avšak vzhledem široké nabídce pracovních míst v Mělníku, jako oblasti v širším zázemí Prahy, zde není zemědělství z pohledu tvorby pracovních míst příliš významné.

Z pohledu právní formy subjektů měly největší zastoupení fyzické osoby a nejméně bylo mezi respondenty zástupců zemědělských družstev. To odráží trend, kdy v Česku postupně (od 90. let minulého století) stoupá mezi zemědělskými subjekty počet fyzických osob, a naopak klesá počet zemědělských družstev (Jančák, Eretová, Hrabák 2019).

Následně v textu jsou respondenti označováni podle toho, jestli se jedná o rodinnou farmu (tj. „R“), nerodinnou farmu (tj. „N“) a okresu jejich hospodaření (tj. „m“ = okres Mělník, „hb“ = okres Havlíčkův Brod a „čk“ = okres Český Krumlov). Například respondent z rodinné farmy hospodařící v okrese Mělník tedy je označen jako „zemědělec Rm 1“.

5. Výsledky výzkumu

5.1. Sezónní či stálí zaměstnanci?

Stálé zaměstnance na svých farmách zaměstnávala mírná většina respondentů, většinou ze skupiny nerodinných farem. Z jednadvaceti rodinných farem jich stálé či sezónní zaměstnance využívalo třináct. Někteří zástupci rodinných farem

v době výzkumu uvažovali, že by v blízké budoucnosti vytvořili externí pracovní místo: „Máme teď nějakých 170 hektarů. Ale to jsme dostali ještě od obce asi 12 hektarů, takže už nepřibíráme, ani nechceme přibírat, protože já už jsem důchodový a dělá to syn a musíme si vzít zaměstnance jednoho příští rok nebo přes příští rok, abychom to zvládali.“ (zemědělec Rhb 21). Zemědělec Rhb 15 uvedl, že jeho farma nezaměstnává žádného externího zaměstnance především kvůli obavám o kvalitu práce, kterou by externí zaměstnanec odvedl. Z podobného důvodu zrušil pracovní místo stálému zaměstnanci zemědělec Rhb 16. Zde byly důvodem i vysoké náklady na zaměstnávání stálého zaměstnance: „Ale šlo o to, že, říkám bylo absolutně neekonomické ho mít. Zas to nebyl člověk, co by byl až tak samostatný. A když jsem ho dal do dílny, tak udělal polovinu věcí, co měl, polovinu odbyl na těch mašinách, takže to nemělo velký smysl.“ Vysoké finanční náklady a komplikovanost najít schopného stálého zaměstnance jako důvody pro nevytvoření stálého pracovního místa uvedli zemědělci Rhb 19, Rčk 29 a Rčk 33: „Seženete dneska kvalitního, soběstačného, důsledného a mladého zaměstnance? Dnes zaměstnat člověka, dáte mu mzdu, odvod, zdravotní pojištění.“ (zemědělec Rhb 19). „Teď tomu zaměstnanci musíš celý den vymýšlet práci. On chce 40 000 výplatu, s odvody je to 65, nebo 60.“ (zemědělec Rčk 29). Většina respondentů, kteří blíže specifikovali důvody využívání stálých zaměstnanců, byli z rodinných farem. Někteří zemědělci z rodinných farem uvedli, že na veškeré práce na farmě sice síly členů jejich rodiny nestačí, ale namísto vytvoření pracovního místa si některé činnosti nechávají dělat jinými zemědělci jako službu: „Pokud nezvládneme nějaké věci, jako například s tou polařinou, tak si na to zjednáváme, to znamená, že si necháme třeba orat, necháme si zasít, sklídit kombajnem, vápnění nám jezdí dělat, rozmetání hnoje na pastviny, to si třeba sami nakládáme, ale sousední sedlák nám jezdí s rozmetadlem.“ (zemědělec Rčk31). Respondenti z nerodinných farem důvody vlastního využívání stálých zaměstnanců blíže nespecifikovali především proto, že fungování nerodinných farem je na stálých zaměstnancích závislé (viz výše).

Nejvíce stálých zaměstnanců (asi 120) zaměstnával zemědělec Nm11, který se zabýval především pěstováním zeleniny. Více než 100 stálých zaměstnanců měly i podniky zemědělců Nhb 27 a Nhb 25, kteří se věnovali chovu hovězího dobytka s doplňkovou rostlinnou výrobou. Naopak nejméně stálých zaměstnanců z nerodinných farem (celkem 3) zaměstnával zemědělec Nčk42, který se v okrese Český Krumlov na výměře asi 400 ha zabýval především chovem masného skotu. Potvrdilo se tak, že pro rodinné farmy není využívání stálých zaměstnanců podstatné a že jejich činnost závisí na práci členů dané hospodářící rodiny.

Sezónní (tj. nestálé) zaměstnance využíval podobný počet zemědělců ze skupiny rodinných i nerodinných farem. Respondenti využívající sezonní zaměstnance ze skupiny rodinných farem hospodařili nejméně často v okrese Havlíčkův Brod. Velmi často respondenti z rodinných farem poskytovali sezonní pracovní místa studentům, přičemž činnosti sezonních pracovníků většinou nevyžadovaly kvalifikovanou pracovní sílu: „Štípají dříví nebo něco rovnají, sází stromky, uklízí větve,

to, co potřebuji. (...) Já můžu uklízet větve také, ale pro mě je to ztráta času.“ (zemědělec Rčk 29). Podobné nepříliš kvalifikované práce vykonávali i studenti na nerodinné farmě zemědělce Nhb 23: „Brigádníci nám sem chodí mladšího ročníku, většinou škola nebo něco takového, ti ještě dělají výpomoc přes léto, nějaké opravy drobné, natírání, taková údržba toho areálu, úklidy a tak.“ Zároveň v několika případech respondenti ze skupiny nerodinných farem jako sezonní zaměstnance zaměstnávali osoby, které v daném podniku pracovali před odchodem do důchodu: „Zaměstnáváme cca 10–15 lidí, kteří jsou zaměstnáváni sezonně, většinou je to z řad důchodců nebo bývalých zaměstnanců.“ (zemědělec Nhb 26). U rodinných farem se počet zaměstnávaných nestálých zaměstnanců většinou pohyboval do deseti, u nerodinných farem v několika případech přesáhnul sto. Medián počtu sezonních zaměstnanců u nerodinných farem byl 75, zatímco u rodinných farem 2.

Podstatná část respondentů zaměstnávala jako stálé i sezonní zaměstnance osoby ze zahraničí, přičemž se téměř ve všech případech jednalo o respondenty ze skupiny nerodinných farem. Nejčastější země původu zahraničních stálých i sezonních zaměstnanců byla Ukrajina, následovaná Bulharskem, Rumunskem, Moldavskem a Slovenskem. Největší počty zaměstnanců ze zahraničí měli respondenti z okresu Mělník, kteří se zabývali pěstováním zeleniny, což je oblast zemědělské produkce vyžadující oproti pěstování obilnin větší množství pracovních sil (Sighn, Reddy 2013). Proto je zvláště pro zemědělce věnujících se této podobě produkce složité získat pracovní sílu z Česka: „Nás to posunulo do situace, že bez zahraničních pracovníků v podstatě bychom nebyli schopni nikdo fungovat.“ (zemědělec Nm11). Podobně zemědělec Nhb 28 uvedl, že zaměstnáváním pracovníků z Ukrajiny řeší problém s odchody českých zaměstnanců do důchodu: „Musím říct, že po dlouhé době dneska nemáme úplně obsazené ty silné traktory. A to nikdy nebývalo, to jsme prostě vždycky měli. Takže se to daří, ale se střídavými úspěchy a neúspěchy. To samé je ta situace v živočišné výrobě, kde pracují někteří cizí státní příslušníci, takže to nahrazujeme tedy i Ukrajinci.“ Na využívání pracovní síly za zahraničí má tedy do značné míry vliv geografická poloha farmy daného respondenta, kdy na farmách v méně úrodných oblastech není potřeba využívání větších množství pracovníků, a tudíž i potřeba využívání pracovníků ze zahraničí je vyšší v úrodnějších oblastech.

Většina respondentů se zaměstnanci ze skupiny rodinných i nerodinných farem neuvažovala, že by výrazně měnila počet zaměstnanců. Výraznější rozdíly mezi respondenty nebyly ani z hlediska geografické polohy, tedy podle okresu, kde zemědělci hospodařili. Nábor nových lidí probíhal především kvůli častým odchodům stálých zaměstnanců do důchodu, což však bylo poměrně složité kvůli menší ochotě lidí pracovat v zemědělství: „Hledáme zrovna dva pracovníky, jednoho na obsluhu teleskopického manipulátoru, jednoho do živočišné výroby. Je to složité, protože odchází zaměstnanci, kterým bylo jedno, že budou dennodenně v práci.“ (zemědělec Nhb 23). Hypoteticky by velká část respondentů zvyšovala počet svých zaměstnanců díky rozšíření obhospodařované půdy, avšak i výrazné zvýšení

plochy obhospodařované půdy by pro respondenty nemuselo znamenat výrazné zvýšení příjmů: „Zdvojnásobení plochy neznamená dvojnásobný zisk, to znamená třeba jenom pětiprocentní nárůst zisku.“ (zemědělec Nm10). Naopak k hypotetickému snižování počtu zaměstnanců by podle respondentů došlo především kvůli ukončení méně rentabilních typů živočišné výroby, jako je chov prasat, mléčných krav či celkově živočišné výroby: „V momentě, kdy nebudeme mít živočišnou výrobu, tak na 1 500 hektarů bude stačit pět, šest lidí a jeden externista na účetnictví.“ (zemědělec Nm 12). Podle zemědělce Nčk 36 z oblasti s horšími přírodními podmínkami byla jedním z důvodů pro udržení živočišné výroby dotační podpora, a tím i udržení vyššího počtu pracovních míst: „Kdybychom těch dotací měli méně, tak se musíme zabývat, že bychom asi těch zvířat měli méně, samozřejmě neměli bychom 30 zaměstnanců.“

5.2. Požadavky na zaměstnance a jejich motivace

Respondenti mají na své zaměstnance poměrně rozmanité požadavky. Nejčastěji byla zmíněna ochota pracovat v méně pohodlných klimatických podmínkách, a především v době letní sezony i o víkendech: „Když je senoseč, je krásně, mohl by být někde u rybníka, tak my se třískáme v traktor.“ (zemědělec Nhb 23). „Zemědělství je specifické v tom, že je to práce na 365 dní v roce.“ (zemědělec Nm 13). Dále několik respondentů zmínilo jako důležité, aby zaměstnanec měl vztah k zemědělství. To se týkalo především zaměstnanců živočišné výroby. Protože se respondenti z okresů Český Krumlov a Havlíčkův Brod oproti respondentům z okresu Mělník častěji věnovali živočišné výrobě, byl pozitivní vztah k zemědělství důležitější u zemědělců z okresů Havlíčkův Brod a Český Krumlov. Podle několika respondentů z rodinných i nerodinných farem je pro rozhodnutí o zaměstnání dané osoby velmi důležité, aby se jednalo o spolehlivého, pečlivého a samostatného pracovníka „Hlavně musí být ochotní dělat. A řeknu narovinu, musí být drobátko šikovný, musí být hlavně soběstační.“ (zemědělec Rčk 32). Zároveň respondenti z nerodinných farem jako požadavek na své zaměstnance častěji uváděli komunikativnost a schopnost vyjít s lidmi. To bude spojené s faktem většího počtu pracovníků na nerodinných farmách, a tudíž nutností domluvit se s více lidmi. Požadavky na zaměstnance byly podobné u skupiny zemědělců ze skupiny z rodinných a nerodinných farem. Nicméně respondenti z okresu Mělník oproti respondentům z jiných okresů častěji zmiňovali požadavek na to, aby zaměstnanci byli ochotní pracovat i o víkendech (především v době sezonních prací).

Většina respondentů ze skupiny rodinných a nerodinných farem uvedla, že je pro ně složité získávat pracovníky do zemědělství. To především proto, že platy v zemědělství nemohou konkurovat platům v jiných oblastech. Podle respondentů z okresů Mělník a Havlíčkův Brod motivaci k práci v zemědělství snižovaly

především vyšší platy a příjemnější pracovní podmínky v průmyslu: „*Tady je konkurence firem docela veliká, protože my jsme v takovém trojúhelníčku Havlíčkův Brod – Humpolec – Jihlava. A všechna tato tři města mají velké průmyslové zóny.*“ (zemědělec Nhb 22). Přijímání pracovníků komplikovala respondentům z okresu Český Krumlov blízkost Rakouska, kam část obyvatel jižních Čech dojíždí za prací motivovaná primárně vyššími mzdami: „*Tady je poměrně velká konkurence v Rakousku, to znamená, že ti lidé velice často a rádi z tohoto regionu dojíždí do Rakouska, i za tu cenu tedy, že to je, že minimálně hodinu nebo dvě hodiny denně stráví v autě, vydělají si tam tedy víc.*“ (zemědělec Nčk 37).

S požadavky respondentů na své zaměstnance souvisí i to, co podle respondentů motivuje pracovníky, aby v zemědělství pracovali. Jak bylo zmíněno výše, průměrné mzdy v zemědělství jsou proti celkovým průměrným mzdám v Česku dlouhodobě nižší. V souladu s tím je i fakt, že finance jako hlavní motivační faktor pro práci zaměstnanců v zemědělství uvedlo pouze několik respondentů. Ve všech případech zároveň daní respondenti uvedli, že finance nejsou pro jejich zaměstnance jediným motivačním faktorem. Naproti tomu podle většiny počtu respondentů je hlavním důvodem zaměstnanců pro práci v zemědělství fakt, že daní lidé mají pozitivní vztah k zemědělství. „*Za mě to jsou srdcaři, kteří mají to zemědělství v krvi, vyrůstali na vesnici, chodili za svými rodiči do kravína nebo vozit se na poli traktorem, takže podle mě tam je i láska od dětství.*“ (zemědělec Nm 8). Zmínění finančních motivačních faktorů bylo mírně vyšší u respondentů ze skupiny nerodinných farem. Respondenti zároveň zmiňovali, že často jsou zaměstnanci ochotní přijmout nižší finanční ohodnocení, které je však kompenzováno „nefinančními“ benefity, jako je práce na čerstvém vzduchu či klidnější pracovní tempo. „*My dáváme 100 Kč na hodinu. Říkám všem, jděte do Kauflandu, tam budete mít víc peněz. Do Kauflandu nejdou, protože v Kauflandu musejí zařezávat do sedmi hodin nebo do šesti hodin večer, bouchají to tam, musí si zařídit svoje jídlo. A když přijedou pozdě, tak je druhý den vyhodí, anebo jim tam někdo vynadá. U nás mají přes 100 Kč na hodinu, tady s námi jí u jednoho stolu, ráno jezdí na půl devátou vlakem.*“ (zemědělec Rčk 29). Tyto motivační faktory (vždy v kombinaci s jinými motivačními faktory) uváděli více zástupci nerodinných farem. Třetím nejčastějším motivačním faktorem pro práci zaměstnanců v zemědělství byla blízkost pracoviště bydliště zaměstnanců, což zmínilo několik respondentů. V kombinaci s jinými důvody také několik respondentů uvedlo, že zaměstnanci jsou k práci na jejich farmách motivováni celkově příjemnou atmosférou a lidským přístupem vedení. „*Vidí, že se chováme normálně, na nic si nehrajeme, na nějakého šéfa, zaměstnavatele, ale bereme je spíš jako kamarádsky než direktivně.*“ (zemědělec Rčk34). Podle tří respondentů ze skupiny nerodinných farem jsou primárně mladší zaměstnanci motivováni k práci na daných farmách i možností využívat nejmodernější zemědělské technologie. Častější zmínění tohoto motivačního faktoru zástupci nerodinných farem lze odůvodnit tím, že větší rozloha nerodinných farem vyžaduje větší množství

zemědělské techniky (Yagi, Hayashi 2021), kterou následně mohou zaměstnanci při své práci využívat.

5.3. Finalizace produkce a diverzifikace na nezemědělské aktivity

Zhruba polovina zemědělců zařazených do výzkumu vytvářela produkty určené pro finální lidskou potřebu, přičemž počet zástupců rodinných a nerodinných farem byl podobný. Z pohledu místa hospodaření byly v tomto případě nejméně zastoupeny farmy z okresu Český Krumlov, zatímco rovnoměrně byly zastoupeny farmy vytvářející finální produkty z okresů Mělník a Havlíčkův Brod. To je pravděpodobně způsobené poměrně komplikovanou možností vyrábět finální produkty z živočišné výroby, která se více koncentruje do okresu Český Krumlov. Zároveň pro respondenty v okrese Mělník je více typické pěstování zeleniny, u kterého není vytváření finálních produktů příliš nákladné.

V několika případech u respondentů hlavně ze skupiny rodinných farem byla nutnost zaměstnat externího pracovníka jedním z faktorů, kvůli kterým se respondenti rozhodli nefinalizovat svou produkci či finalizaci nerozšiřovat: „*Uvažujeme o minimálkárně, sýrárně, bourárně. Ale jsme tady dva s jedním zaměstnancem a úplně si myslím, že nemáme síly a kapacity.*“ (zemědělec Rhb 17). Naproti tomu podle zemědělce Rhb 20 důvody pro minimální finalizaci produkce byly spíše v nedostatku poptávky po daném produktu: „*Ze dvora neprodáváme skoro vůbec. Ze závidí lidi ani nejdu.*“ Naproti tomu zemědělec Nm 12 vytvořil pracovní místo spojené s finalizací produkce, i když neočekával zlepšení ekonomické situace svého podniku: „*Teď tady plánujeme, nebo už je to vlastně ve výstavbě, nějakou minimálkárnu (...)* Výhoda samozřejmě takového družstva je, kdy my máme obrat sto milionů, my si můžeme dovolit pustit milion na rozjezd něčeho, co si myslím, že i když nebude vydělávat, tak to neprodělá (...) Mně by se třeba líbilo mít včelařskou divizi. Kdybych narazil na včelaře, na dva, tak tady zřídíme dvě stě úlů.“

Diverzifikaci do nezemědělských aktivit prováděla alespoň v malé míře mírná většina respondentů, z čehož jich více bylo ze skupiny nerodinných farem. To je s největší pravděpodobností způsobené omezenými finančními možnostmi rodinných farem investovat do aktivit, které přímo nesouvisí se zemědělstvím. U rodinných farem měla diverzifikace podobu především zaměstnání člena rodiny mimo zemědělství, nebo těžby a zpracovávání dřeva. U nerodinných farem měla diverzifikace podobu spíše výroby energií v bioplynových stanicích. Nejméně se diverzifikační aktivity týkaly farem v okrese Mělník (v podobném zastoupení rodinných a nerodinných farem). Vyšší zastoupení nezemědělských aktivit u farem z okresů Havlíčkův Brod a Český Krumlov je pravděpodobně způsobené nedostatečnými podmínkami pro využívání dřeva v okrese Mělník a také nižším zastoupením produktů využívaných pro energetické zpracování v bioplynových

stanicích na Mělnicku (např. zelenina). Několik respondentů, převážně ze skupiny nerodinných farem, uvedlo, že díky diverzifikaci vytvořili nová pracovní místa, či by k tomu došlo v případě diverzifikace v budoucnosti. Většinou se jednalo o několik osob: „Bioplynová stanice se stavěla současně s kravínem, takže tam se nabíralo relativně hodně lidí.“ (zemědělec Nhb 24).

Podle výsledků tohoto výzkumu tak nemá finalizace produkce a ani diverzifikace výraznější vliv na vytváření pracovních míst na farmách v Česku. Jedním z důvodů je celkově nízká nezaměstnanost v Česku a výše zmiňované komplikace při náboru osob ochotných pracovat v zemědělství. Finalizace produkce však má skrze vytváření produktů s vyšší přidanou hodnotou určitý vliv na uchování existence některých rodinných farem, a tím i na zachování práce členů rodinných farem v zemědělství. Protože finální produkce byla u rodinných farem zastoupena víceméně rovnoměrně ve všech třech okresech, nelze podle výsledků tohoto výzkumu prohlásit, že by zmíněný vliv finální produkce na uchování zemědělství byl regionálně diferencován.

6. Diskuze výsledků

Prezentované výsledky případové studie ve třech modelových územích Česka (okresy Mělník, Havlíčkův Brod a Český Krumlov) ukázaly na poměrně výrazné odlišnosti mezi přístupem k zaměstnávání externí pracovní síly u rodinných a nerodinných farem v Česku. Nerodinné farmy zařazené do tohoto výzkumu měly oproti rodinným farmám výrazně větší mediánovou výměru a zaměstnávaly nepoměrně více pracovníků na plný či částečný pracovní poměr, což souvisí s výrazně větší závislostí nerodinných farem na externích pracovnících (Popescu a kol. 2021). Velká důležitost nerodinných farem pro vytváření většího počtu pracovních míst je v souladu s celoevropskou situací, kdy sice více osob pracuje v rodinných farmách, ale nerodinné farmy zaměstnávají v poměru ke svému počtu nepoměrně větší počet osob (Eurostat 2023a).

V době výzkumu využívalo několik rodinných farem zahrnutých do případové studie externí pracovní síly. Na rodinných farmách pracovalo vždy několik členů rodiny, díky čemuž se potvrdily výsledky výzkumu Sutherlanda a kol. (2017), podle kterých rodinné farmy přispívají k uchování zaměstnanosti na venkově právě skrze zaměstnávání členů rodiny. Pokud členové hospodařících rodin nemohou na půdě své rodiny hospodařit, velmi často odcházejí za prací mimo venkovské oblasti (Shucksmith, Ronningen 2011).

Respondenti ze skupiny rodinných i nerodinných farem uváděli, že zaměstnání externího zaměstnance přináší poměrně vysoké ekonomické a administrativní náklady. Podobné překážky při vytváření externích pracovních míst uvádí Maucorps a kol. (2019). Někteří respondenti také uvedli, že je pro ně komplikované najít

spolehlivého a samostatného zaměstnance. Tímto se potvrdily poměrně vysoké požadavky na pracovníky v současném evropském zemědělství (Ojganovic, Slavkovic, Bugarcic 2023), ve kterém nicméně pracují spíše méně kvalifikovaní pracovníci (Berde, Piros 2006).

Z pohledu vytváření většího množství pracovních míst měly nejdůležitější roli farmy zaměřené na pěstování zeleniny v okrese Mělník, nejurodnější oblasti výzkumu. Naopak nejméně pracovních míst vytvářeli respondenti v méně úrodném okrese Český Krumlov, kde se zaměřovali spíše na chov krav bez tržní produkce mléka, méně náročný na pracovní sílu. V tomto modelovém území byl v době probíhajícího výzkumu ze všech tří modelových území nejnižší podíl nezaměstnaných osob (ČSÚ 2024). Nicméně i v okrese Mělník přesahovala hodnota podílu nezaměstnaných osob 4 %. Lze tak předpokládat, že srovnatelný vliv na vytváření pracovních míst měli zemědělci v okrese Mělník i Český Krumlov. V okrese Havlíčkův Brod se především respondenti ze skupiny nerodinných farem s větším množstvím zaměstnanců zaměřovali převážně na chov krav s tržní produkcí mléka. Pozitivní dopady na lokální ekonomiku včetně vytváření pracovních míst u chovu krav s tržní produkcí mléka zmiňuje i Hostiou a kol. (2020). Menší vliv zemědělství na vytváření pracovních míst v okrese Český Krumlov má kromě méně vhodných přírodních podmínek pro zemědělské činnosti, vyžadující větší počet pracovních míst, vliv i blízkost Rakouska. Obyvatele Česka, Slovenska či Maďarska a dalších středoevropských států motivují k práci v Rakousku především lepší platové podmínky (Haindorfer 2020). Geografická poloha daného regionu má tedy z pohledu kombinace socio-geografických a fyzicko-geografických podmínek nezanedbatelný vliv na význam zemědělství pro tvorbu pracovních míst v Česku.

Nestálé zaměstnance využívali respondenti ze skupiny rodinných i nerodinných farem, avšak počet nestálých zaměstnanců využívaných nerodinnými farmami byl většinou velmi vyšší. To je způsobené především větší velikostí nerodinných farem, kvůli čemuž tento typ zemědělců většinu pro své fungování potřebuje více pracovní síly. Zároveň se ukázalo, že i když je pro rodinné farmy stěžejní využívání pracovních sil z vlastní rodiny, externí výpomoc v podobě sezonních zaměstnanců je pro ně podstatná. Postupné zvyšování důležitosti sezonních zaměstnanců pro fungování rodinných farem v Evropě potvrzují výsledky výzkumu Darpeix, Bingeat, Perrier-Cornet (2014). Několik respondentů ze skupiny nerodinných farem zaměstnávalo jako stálé i nestálé zaměstnance pracovníky ze zahraničí, nejčastěji z Ukrajiny, Bulharska, Moldavska a Slovenska. Důležitost pracovníků z Ukrajiny pro zemědělství v Česku je podobná i v Polsku (Górny, Kaczmarczyk 2018). Velký význam zahraniční pracovní síly pro zemědělství v Evropě především pro pěstování zeleniny dále zmiňují například Navarro-Gambín, Jansen (2023) nebo Moliero-Garbeau (2021). Právě respondenti z výzkumu prezentovaného v tomto článku věnující se pěstování zeleniny využívali pracovních sil ze zahraničí nejvíce.

Respondenti uváděli, že se počet pracujících osob na jejich farmách příliš nemění. Podle výsledků tohoto výzkumu zároveň ani nemá na výrazné změny počtu pracovních sil v zemědělství vliv oblast, kde zemědělci hospodaří. K případnému vytvoření nového pracovního místa by došlo především tehdy, pokud by se daná farma začala věnovat činnosti, jejíž realizace by nebyla možná pouze s aktuálními pracovními silami. Nezmiňování dotací jako důvodu pro vytvoření nového pracovního místa je v souladu s výsledky výzkumu Petricka a Zeira (2012), podle kterých nejsou nástroje Společné zemědělské politiky EU při vytváření pracovních míst v zemědělství příliš efektivní. Naproti tomu Bojnec a Ferto (2022) tvrdí, že ve Slovinsku a v Maďarsku dotační podpora v rámci Společné zemědělské politiky EU pozitivně motivuje zemědělce k uchovávaní pracovních míst v zemědělství, ať už v podobě externí pracovní síly, nebo v podobě zaměstnávání členů rodiny.

Výsledky tohoto výzkumu neprokázaly, že by k vytváření nových pracovních míst zemědělce v Česku výrazně motivovala finalizace produkce a diverzifikace do nezemědělských aktivit. Méně časté zmiňování diverzifikace u rodinných farem je v rozporu s tvrzením Suess-Reyes, Fuetsch (2016), podle kterých se pro diverzifikaci v Evropě rozhodují především rodinné farmy. Nerodinné farmy zahržené do výzkumu byly proti rodinným výrazně větší (viz výše). Výsledky zde prezentovaného výzkumu tak odpovídají tvrzení Zagaty a Sutherlanda (2015), podle kterých mají větší farmy vyšší pravděpodobnost, že budou diverzifikovat své činnosti do nezemědělských aktivit.

Zároveň výsledky zde prezentovaného výzkumu ukázaly, že zemědělce v Česku často od diverzifikace do nezemědělských aktivit odrazuje nedostatek pracovní síly. Z pohledu zaměření na diverzifikační aktivity se tak rodinné farmy v Česku více zapojují do multifunkčního zemědělství. To je také v souladu s výsledky výzkumu autorů Seuneke, Lans, Wiskerke (2013), podle kterých často zemědělce od diverzifikace v EU odrazuje nutnost vytvoření nového pracovního místa a s tím spojené vysoké náklady.

7. Závěr

Cílem článku bylo analyzovat roli zemědělství jako zaměstnavatele na českém venkově se zaměřením na rozdíly mezi rodinnými a nerodinnými farmami. Analýza byla založena zejména na kvalitativních datech, a to na čtyřiceti dvou polostrukturovaných rozhovorech se zemědělci ze tří modelových oblastí (okresy Mělník, Havlíčkův Brod a Český Krumlov). Polovina respondentů hospodařila v rámci zemědělských subjektů definovaných jako rodinné farmy a polovina v rámci subjektů definovaných jako nerodinné farmy. Výsledky výzkumu ukázaly, že zemědělství nehraje při vytváření pracovních míst na venkově významnou roli. Nicméně pro venkovské oblasti v Česku je zemědělství důležité z hlediska

poskytování nefinančních výhod pro obyvatele, stejně jako vytváření pracovních míst v blízkosti místa bydliště nebo poskytování méně stresujících pracovních míst ve venkovním prostředí.

V úvodu byly stanoveny tři výzkumné otázky:

(1) Jaké jsou obecně přístupy českých farem k využívání pracovní síly? Na využívání pracovní síly je v Česku závislá výrazná část farem, nicméně většinou farmy zaměstnávají spíše menší počet osob. Větší počet zaměstnanců využívají primárně farmy s intenzivní zemědělskou produkcí, spočívající především v pěstování zeleniny. Farmy většinou nemohou nabízenými platy konkurovat zaměstnavatelům z jiných sektorů, avšak zaměstnanci jsou k práci na farmách motivováni i nefinančními faktory, jako je práce na čerstvém vzduchu či možnost využívat moderní zemědělskou techniku. Farmy se většinou cíleně nesnaží počet svých zaměstnanců navyšovat, což je spojené i s obecně malým zájmem o práci v zemědělství.

(2) Odlišují se tyto přístupy v závislosti na tom, zda se jedná o rodinnou či nerodinnou farmu? Oproti nerodinným farmám využívají rodinné farmy v Česku pracovní sílu výrazně méně. To je spojené s menší velikostí rodinných farem a tím menším rozsahem provozovaných aktivit. Zároveň rodinné farmy pro svou činnost využívají převážně práci členů svých rodin, proto pouze zřídka zaměstnají někoho mimo svou rodinu. Zároveň rozhodnutí diverzifikovat své ekonomické aktivity mimo zemědělství u nerodinných farem někdy vede k vytvoření pracovního místa, zatímco u rodinných farem se jedná většinou o zaměstnání člena rodiny.

(3) Jaký vliv na to mají geografické podmínky v místě hospodaření? Nejvíce pracovních míst podle výsledků našeho výzkumu nabízejí zemědělské podniky s rostlinnou výrobou zaměřenou na pěstování zeleniny, přičemž velmi často využívají pracovní síly ze zahraničí. Proto z pohledu počtu zaměstnaných osob má zemědělství nejdůležitější roli v úrodných oblastech v blízkostech větších měst, nicméně vzhledem k velmi nízké nezaměstnanosti v úrodném modelovém území (okres Mělník) je příspěvek zemědělství k rozvoji venkova důležitější ve středně úrodných částech Česka (modelové území okresu Havlíčkův Brod). V těchto oblastech je zemědělství (především v podobě chovu krav s tržní produkcí mléka) schopné zaměstnat vyšší počty osob a zároveň vzhledem k mírně vyšší nezaměstnanosti více přispět ke zlepšení ekonomické situace daných oblastí. Naproti tomu v oblastech s horšími přírodními podmínkami (modelové území okres Český Krumlov) zemědělství (vzhledem k zaměření převážně na chov krav bez tržní produkce mléka) není schopné zaměstnávat větší množství osob, které však především v oblastech u hranic s Rakouskem k práci v zemědělství demotivují vyšší platy v sousední zemi.

Výsledky ukázaly, že zemědělství má stále podstatnou roli ve venkovské zaměstnanosti. Tuto roli však není možné kvantifikovat pomocí klasických nástrojů jako je počet zaměstnanců či výše platu. Zároveň možnosti interpretace

výsledků výzkumu jsou omezeny limity vyplývajícími především z omezeného počtu respondentů, vybraných modelových území a ze subjektivní povahy odpovědí respondentů. Další výzkum by se tak mohl zaměřit blíže na odlišnosti přístupu k zaměstnanosti u zemědělců ve více regionech Česka či jiných států EU.

Literatura

- AGARWAL, B., DORIN, B. (2019): Group farming in France: Why do some regions have more cooperative ventures than others? *Environment and Planning - a Economy and Space*, 51, 3, 781–804. <https://doi.org/10.1177/0308518X18802311>
- BERDE, C., PIROS, M. (2006): A Survey of Human Resource Management and Qualification Levels in Hungarian Agriculture. *Journal of Agricultural Education & Extension*, 12, 4, 301–315. <https://doi.org/10.1080/13892240601062512>
- BIČÍK, I., JANČÁK, V. (2005): Transformační procesy v českém zemědělství po roce 1990. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha.
- BOJNEC, S., FERRO, I. (2022): Do different types of Common Agricultural Policy subsidies promote farm employment? *Land Use Policy*, 112, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105823>
- BOJNEC, S., KNIFIC, K. (2021): Farm Household Income Diversification as a Survival Strategy. *Sustainability*, 13, 11, 1–16. <https://doi.org/10.3390/su13116341>
- CONDEI, R., POPESCU, A., BALAN, A., TUDOR, V. (2015): Aspects of employment in agriculture in the main development regions in Romania. *Scientific papers-series management economic engineering in agriculture and rural development*, 15, 2, 67–74.
- DARPEIX, A., BINGEBAT, C., PERRIER-CORNET, P. (2014): Demand for Seasonal Wage Labor in Agriculture: What Does Family Farming Hide? *Journal of Agricultural Economics*, 65, 1, 257–272. <https://doi.org/10.1111/1477-9552.12019>
- DAVIDOVA, S., THOMSON, K. (2014): Family Farming in Europe: Challenges and Prospects. European Parliament.
- DAX, T., FISHER, M. (2018): An alternative policy approach to rural development in regions facing population decline, *European Planning Studies*, 26, 2, 297–315. <https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1361596>
- DELLMAN, N., HASSLER, M. (2017): Wertketten in der Milchwirtschaft: Die Ausdifferenzierung der Vertriebswege der kleineren Käsereien in Slowenien. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 159, 243–263. <https://doi.org/10.1553/moegg159s243>
- DE ROEST, K., FERRARI, P., KNICKEL, K. (2018): Specialisation and economies of scale or diversification and economies of scope? Assessing different agricultural development pathways. *Journal of Rural Studies*, 59, 222–231. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.04.013>
- DRAHOKOUPIL, J., PIASNA, A. (2018): What is behind low wages in central and Eastern Europe? *Post-communist economies*, 30, 4, 421–439. <https://doi.org/10.1080/14631377.2018.1442037>
- ERLINGSSON, CH., BRYSIEWICZ, P. (2017): A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*, 7, 93–99. <https://doi.org/10.1016/j.afjem.2017.08.001>
- FALGUIERES, M., KUMAN, V., GARZA-REYES, J. A., KUMARI, A., LIM, M. K., ROCHA-LONA, L. (2015): Investigating the impact of short food supply chain on emigration: A study

- of Valencia community in Spain. *IFAC PAPERSONLINE*, 48, 3, 2226–2232. <https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2015.06.419>
- FAO (2023): FAO's definition of family farming, <https://www.fao.org/world-agriculture-watch/tools-and-methodologies/definitions-and-operational-perspectives/family-farms/en/> (9. 2. 2023).
- GARNER, E., DE LA O CAMPOS, A. P. (2014): Identifying the Family Farm: A Discussion of the Concepts and Definitions. Food and Agriculture Organization of the United Nations, <https://ageconsearch.umn.edu/nanna/record/288978/files/a-i4306e.pdf?withWatermark=0&withMetadata=0&version=1®isterDownload=1> (25. 5. 2023).
- GASSON, R., ERRINGTON, A. (1993): *The Farm Family Bussiness*. CAB International, Wallingford.
- GKARTZIOS, M., SCOTT, M. (2014): Placing housing in rural development: Exogenous, Endogenous and Neo-Endogenous approaches. *Sociologia Ruralis*, 54, 3, 241–265. <https://doi.org/10.1111/soru.12030>
- GORNY, A., KACZMARCZYK, P. (2017): A known but uncertain path: The role of foregin labour in Polish agriculutre. *Journal of Rural Studies*, 64, 177–188. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.12.015>
- GUPTILL, A., LARSEN, D. A., WELSH, R., KELLY, E. (2018): Do affluent urban consumers drive direct food sales in the Northeast United States? A three-part analysis. *Journal of Agriculture Food Systems and Community Development*, 8, 2, 73–86. <https://doi.org/10.5304/jafscd.2018.082.005>
- HAINDORFER, R. (2020): Impacts of negative labor market experiences on the life satisfaction of European East–West mobile workers: Cross-border commuters from the Czech Republic, Slovakia and Hungary in Austria. *Journal of Industrial Regions*, 62, 2, 256–277. <https://doi.org/10.1177/0022185619897087>
- HOLZNER, B. M. (2008): Agrarian restructuring and gender – designing family farms in Central and Eastern Europe. *Gender, Place and Culture*, 15, 4, 431–443. <https://doi.org/10.1080/09663690802155652>
- HOSTIOU, N., VOLLET, D., BENOLT, M., DELFOSSE, C. (2020): Employment and farmers' work in European ruminant livestock farms: A review. *Journal of Rural Studies*, 74, 223–234. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.01.008>
- HRUŠKA, V., KONEČNÝ, O., SMUTNÁ, Z., DUŽÍ, B. (2020): Evolution of Alternative Food Networks in an old Industrial Region of Czechia. *Erdkunde*, 72, 2, 143–159. <https://doi.org/10.3112/erdkunde.2020.02.04>
- HUTTUNEN, S. (2019): Revisiting agricultural modernisation: Interconnected farming practices driving rural development at the farm level. *Journal of Rural Studies*, 71, 36–45. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.09.004>
- CHAPLIN, H., DAVODOVA, S., GORTON, M. (2004): Agricultural adjustment and the diversification of farm households and corporate farms in Central Europe. *Journal of Rural Studies*, 20, 1, 61–77. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(03\)00043-3](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(03)00043-3)
- JANČÁK, V., ERETOVÁ, V., HRABÁK, J. (2019): The Development of Agriculture in Czechia After the Collapse of the Eastern Block in European Context. Chapter 3. In: Baňski, J. (ed.): *Three Decades of Transformation in the East-Central European Countryside*, Springer, Cham, 55–74. https://doi.org/10.1007/978-3-030-21237-7_3
- JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., VONDRÁČKOVÁ, P. (2010): Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. *Geografie*, 115, 2, 207–222. <https://doi.org/10.37040/geografie2010115020207>

- JANOŮŠEK, Z. (2018): Ztráty zemědělské půdy po roce 1990 v Libereckém kraji. *Geografie*, 123, 2, 253–278. <https://doi.org/10.37040/geografie2018123020253>
- KLIKOCKA, H., ZAKRZEWSKA, A., CHOJNACKI, P. (2021): Characteristics of Models of Farms in the European Union. *Sustainability*, 13, 1–19. <https://doi.org/10.3390/su13094772>
- KRONICK, J. C. (1997): Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat. *Sociologický časopis*, 33, 1, 57–67. <https://doi.org/10.13060/00380288.1997.33.1.10>
- KŮSOVÁ, T. (2013): Volný čas a sociální kapitál: prostorová diferenciacie spolkové aktivity v Česku. *Geografie*, 118, 4, 372–391. <https://doi.org/10.37040/geografie2013118040372>
- LANGE, A., PIORR, A., SIEBERT, R., ZÁSADA, I. (2013): Spatial differentiation of farm diversification: How rural attractiveness and vicinity to cities determine farm households' response to the CAP. *Land Use Policy*, 31, 136–144. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.02.010>
- LANKER, S., KIRCHWEGGER, S., HOOP, D., BRÜMMER, B., KANTELHARDT, J. (2018): The Effects of Diversification of Organic Farms in Switzerland, Austria and Southern Germany. *Sustainability*, 10, 4, 1–18. <https://doi.org/10.3390/su10041304>
- MARKANTONI, M., KOSTERS, S., STRIJKER, D., WOOLVIN, M. (2013): Contributing to a Vibrant Countryside? The Impact of Side Activities on Rural Development. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 104, 3, 292–307. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2012.00753.x>
- MAUCORPS, A., MÜNCH, A., BRKANOVIC, S., SCHUH, B., DWYER, J., VIGANI, M., KHAFAGY, A., COTO SAURAS, M., DESCHELLETTE, P., LÓPEZ, A., SEVERINI, S., ANTONIOLI, F. (2019): The EU farming employment: current challenges and future prospects. European Parliament.
- MITRICA, B., SERBAN, P., MOCANU, I., GRIGORESCU, I., DAMIAN, N., DUMITRASCU, M. (2020): Social development and regional disparities in the rural areas of Romania: Focus on the social disadvantages areas. *Social Indicators Research*, 152, 1, 67–89. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02415-7>
- MOLIERO-GARBEAU, Y. (2021): The Problem is not Covid-19, it's the Model! Industrial Agriculture and Migrant Farm Labor in the EU. *Eurochoices*, 20, 3, 69–74. <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12308>
- NAVARRO-GAMBÍN, P., JANSEN, K. (2024): Migrant agricultural workers in search of a dignified life: Labor conditions as source of vulnerability in Spain. *Sociologia ruralis*, 24, 1, 126–148. <https://doi.org/10.1111/soru.12462>
- NIELSEN, H. P. (2022): Nuancing the comercial counterurbanisation debate: job creation and capacity building in an island setting. *Journal of Rural Studies*, 96, 11–18. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.09.031>
- OJGANOVIĆ, J., SLAVKOVIC, M., BUGARCIC, M. (2023): Managing employee performance in the agricultural sector: importance of human capital development. *Ekonomika poljopriveda - Economics of Agriculture*, 70, 1, 237–252. <https://doi.org/10.59267/ekoPolj23012370>
- OZOLNIŠ, J., VEVERIS, A., BENGA, E. (2015): The role of EU funds in diversification of rural economy in Latvia. *Research for Rural Development* 2015, 2, 154–160.
- PAVLIS, E., TERKENLI, T. S. (2021): Prospects and constraints of low-intensity farming in marginal peri-urban areas: the case of Lesvos, Greece. *European Countryside*, 13, 3, 492–515. <https://doi.org/10.2478/euco-2021-0029>
- PETRICK, M., ZIER, P. (2012): Common Agricultural Policy effects on dynamic labor use in agriculture. *Food Policy*, 37, 617–678. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2012.07.004>
- PILEČEK, J. (2010): Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. *Geografie*, 115, 1, 64–77. <https://doi.org/10.37040/geografie2010115010064>

- PILEČEK, J., JANČÁK, V. (2010): Je možné měřit sociální kapitál? Analýza územní diference okreseš Česka. *Geografie*, 115, 1, 78–95. <https://doi.org/10.37040/geografie2010115010078>
- POPESCU, A., TINDECHE, CH., MARCUTA, A., MARCUTA, L., HONTUSU, A., ANGELESCU, C. (2021): Labor force in the European Union agriculture – traits and tendencies. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 21, 2, 475–486.
- RANDALL, A. (2007): A consistent valuation and pricing framework for non-commodity outputs: Progress and prospects. *Agriculture ecosystems & environment*, 120, 1, 21–30. <https://doi.org/10.1016/j.agee.2006.03.036>
- SEDLÁKOVÁ, R. (2014): Výzkum médií. Nejužívanější metody a techniky. Grada Publishing, Praha.
- SEUNEKE, P., LANS, T., WISKERKE, J. C. S. (2013): Moving beyond entrepreneurial skills: Key driving entrepreneurial learning in multifunctional agriculture. *Journal of Rural Studies*, 32, 208–219. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2013.06.001>
- SHUCKSMITH, M., RONNINGEN, K. (2011): The Uplands and neoliberalism? The role of the small farm in rural sustainability. *Journal of Rural Studies*, 27, 3, 275–287. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2011.03.003>
- SIGHN, R. P., REDDY, K. R. (2013): Impact of climate change and farm management. *Climate change and environmental sustainability*, 1, 1, 53–72. <https://doi.org/10.5958/j.2320-6411.1.1.006>
- SLÁMOVÁ, M., BELČÁKOVÁ, I. (2019): The Role of Small Farm Activities for the Sustainable Management of Agricultural Landscapes: Case Studies from Europe. *Sustainability*, 11, 21, 1–11. <https://doi.org/10.3390/su11215966>
- SUESS-REYES, J., FUETSCH, E. (2016): The future of family farming: A literature review on innovative, sustainable and succession-oriented strategies. *Journal of Rural Studies*, 47, 117–140. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.07.008>
- SUTHERLAND, L. A., MADUERIA, L., DIRMANOVA, V., BOGUSZ, M., KANIA, J., VINOHRADNIK, K., CRAENEY, R., DUCKETT, D., KOHNEN, T., KNIERIM, A. (2017): New knowledge networks of small-scale farmers in Europe's periphery, *Land Use Policy*, 63, 428–439. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.01.028>
- SYROVÁTKOVÁ, M., HRABÁK, J., SPILKOVÁ, J. (2014): Farmers' markets' locavore challenge: The potential of local food production for newly emerged farmers' market in Czechia. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 30, 4, 305–317. <https://doi.org/10.1017/S1742170514000064>
- ŠPIČKA, J., VINTR, T., AULOVÁ, R., MACHÁČKOVÁ, J. (2020): Trade-off between the economic and environmental sustainability in Czech dual farm structure. *Agricultural economics – Zemědělská ekonomika*, 66, 6, 243–250. <https://doi.org/10.17221/390/2019-AGRICECON>
- TERLUIN, I. J. (2003): Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories. *Journal of Rural Studies*, 19, 3, 327–344. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(02\)00071-2](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(02)00071-2)
- YAGI, H., HAYASHI, T. (2021): Machinery utilization and management organisation in Japanese rice farms: Comparison of single-family, multifamily and community farms. *Agribusiness*, 37, 2, 393–408. <https://doi.org/10.1002/agr.21656>
- VAN DER PLOEG, J. D., VAN DER ROEP, D. (2003): Multifunctionality and rural development: the actual situation in Europe. In: Van Huylenbroeck, G., Durand G. (eds.): *Multifunctional agriculture: a new paradigm for European agriculture and rural development*. Ashgate, Aldershot, 37–53.
- WOLZ, A., FRITZSCH, J., BUCHENRIEDER, G., NEDOBROVSKY, A. (2010): Does Cooperation Pay? The Role of Social Capital among Household Plot Farmers in Ukraine. *South East*

European Journal of Economic and Business, 5, 2, 55–64. <https://doi.org/10.2478/v10033-010-0015-2>

ZAGATA, L., SUTHERLAND, A. L. (2015): Deconstructing the “young farmer problem in Europe”. Towards a research agenda. *Journal of Rural Studies*, 38, 39–51. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.01.003>

Statistické zdroje a materiály

ČSÚ (2024): Podíl nezaměstnaných osob, pracovní místa v evidenci úřadu práce (stav k 31.12.). ČSÚ, https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystupobjekt&z=T&f=TABULKA&katalog=30853&pvo=ZAM09&str=v171&c=v3-3__RP2021&u=v171__VUZEMI__101__40215 (2. 2. 2024).

ČSÚ (2022a): Charakteristika okresu Havlíčkův Brod, https://www.czso.cz/csu/xj/charakteristika_okresu_havlickuv_brod (11. 1. 2024).

ČSÚ (2022b): Okres Mělník, https://www.czso.cz/csu/xs/okres_melnik (2. 3. 2023).

ČSÚ (2018): Farm Structure Survey – analytical evaluation – 2016, <https://www.czso.cz/csu/czso/farm-structure-survey-analytical-evaluation-2016> (11. 1. 2024).

Eurostat (2023a): Agriculture statistics – family farming in the EU, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agriculture_statistics_-_family_farming_in_the_EU (21. 12. 2023).

Eurostat (2023b): Farmers and the agricultural labor force – statistics, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farmers_and_the_agricultural_labour_force_-_statistics (2. 2. 2024).

MZe (2021): LPIS, <https://eagri.cz/public/web/mze/farfar/LPIS/> (12. 7. 2023).

SÁLUSOVÁ, D. (2018): České zemědělství očima statistiky 1918–2017. Český statistický úřad, Praha.

Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska (2023): Výroční zpráva 2020, https://www.dh.cz/images/Dokumenty/vyrocní-zprava/2020/VZ_2020_SHCMS_NAHLED_dvoustranky.pdf (8. 2. 2023).

Vyhláška č. 298/2014 Sb., o stanovení seznamu katastrálních území s přiřazenými průměrnými základními cenami zemědělských pozemků ve znění k 1. 1. 2021.

SUMMARY

The role of family farms and geographical conditions

The aim of the paper was to analyse the role of agriculture as an employer in the Czech countryside, focusing on the differences between family and non-family farms. The analysis was based mainly on qualitative data, namely, 42 semi-structured interviews with farmers from three model areas (the Mělník, Havlíčkův Brod, and Český Krumlov districts). Half of the respondents farmed within agricultural entities defined as family farms and half within entities defined as non-family farms. The results of the survey showed that agriculture does not play a significant role in job creation in rural areas. However, for rural areas in Czechia, agriculture is important in terms of providing non-financial benefits to residents, as well as creating jobs close to where they live or providing less stressful jobs in an outdoor environment.

Three research questions were set out at the outset: (1) What are the general attitudes of Czech farms towards the use of labour? A significant proportion of farms in Czechia depend on the use of labour, but most farms employ rather small numbers of people. Farms with intensive agricultural production, mainly vegetable farming, use a larger number of employees. Farms are usually not able to compete with employers in other sectors in terms of the salaries they offer, but employees are also motivated to work on farms by non-financial factors, such as working in the fresh air or the opportunity to use modern agricultural machinery. Farms generally do not make a concerted effort to increase the number of their employees, which is also linked to the generally low interest in agricultural work.

(2) Do these approaches differ depending on whether the farm is a family or non-family farm? Compared to non-family farms, family farms in Czechia use significantly less labour. This is linked to the smaller size of family farms and thus the smaller range of activities carried out. At the same time, family farms mainly use the labour of their family members for their activities, so they rarely employ anyone outside their family. At the same time, the decision to diversify economic activities away from farming on non-family farms sometimes leads to job creation, whereas on family farms it usually results in the employment of a family member.

(3) What is the impact of the geographical conditions at a farm's location? According to the results of our research, vegetable farms offer the most jobs and very often use foreign labour. Therefore, in terms of the number of employed people, agriculture plays the most important role in fertile areas close to larger cities; however, due to the very low unemployment in the fertile model area (Mělník district), agriculture's contribution to rural development is more important in medium fertile parts of Czechia (the model area of the Havlíčkův Brod district). In these areas, agriculture (especially in the form of dairy farming) employs a higher number of people and at the same time, given the slightly higher unemployment rate, contributes more to improving the economic situation of the areas concerned. In contrast, in areas with worse natural conditions (the model area of the Český Krumlov district), agriculture (due to its focus on breeding cows without market milk production) is not able to employ a larger number of people, who, moreover, are discouraged from working in agriculture by the higher wages in neighbouring Austria, especially in areas near the border.

The results showed that agriculture still plays a significant role in rural employment. However, it is not possible to quantify this role using classical statistical information, for example, about the number of employees or salary levels. At the same time, the possibilities of interpreting the survey results are limited by the constraints resulting mainly from the limited number of respondents, the selected model areas, and the subjective nature of the respondents' answers. Further research could therefore focus more closely on differences in the approach to employment among farmers in more regions of Czechia or other EU countries.

PODĚKOVÁNÍ / ACKNOWLEDGEMENT

Príspevek byl zpracován s podporou projektu GA UK č. 370921 Role rodinných farem v rozvoji venkova Česka“ a prostředků Univerzity Karlovy v rámci projektu SVV 260566.

This work was supported by GA UK project No. 370921 “The Role of Family Farms in Rural Development in Czechia” and by the Charles University funding from the project SVV 260566.

ORCID

TOMÁŠ ZAVADIL

<https://orcid.org/0000-0002-6684-4121>

VÍT JANČÁK

<https://orcid.org/0000-0002-7341-885X>